

OTÁZKY A ODPOVĚDI

1. Co znamená nezávislá iniciativa?

Termín nezávislá iniciativa používali aktivisté pro označení svých opozičně orientovaných skupin, které působily v sedmdesátých a osmdesátých let 20. století v komunistickém Československu. Slovní spojení nezávislá iniciativa jednak odráželo snahu vymezit se vůči vládnoucí moci, na straně druhé ovšem odráželo jejich omezené možnosti pro otevřené vystupování s kritikou autoritativního režimu. Členové většiny nezávislých iniciativ ve svých programových dokumentech používali stejnou strategii jako signatáři Charty 77, kteří legitimitu své činnosti odvozovali od mezinárodních závazků komunistického režimu a opakovaně z této pozice nabízeli jeho představitelům dialog (jednou z výjimek ovšem byly právě České děti, které podle svého manifestu odmítaly režim jako nelegální). V druhé polovině osmdesátých let výrazně vzrostl počet nových nezávislých iniciativ. V roce 1987 zaznamenala Státní bezpečnost pouze pět opozičních skupin, o dva roky později jich vykazovala desetkrát více. Nutno však poznamenat, že z tohoto množství hnutí bylo společensky aktivních přibližně jen deset.

Nezávislé iniciativy měly různé zaměření, některé představovaly zárodky budoucích politických stran, jiné se soustředily na řešení zdánlivě nepolitických problémů tehdejší společnosti. Patřily mezi ně částečně také různé nezávislé ekologické iniciativy, které kritizovaly neutěšený stav životního prostředí. Pro prostředí nezávislých iniciativ bylo také typické, že řada aktivistů působila v několika skupinách. Na konci osmdesátých let se v opozičním prostředí také výrazně projevil generace, jež vyrůstala teprve v sedmdesátých a osmdesátých letech. Na rozdíl od řady svých předchůdců považovala komunistický režim již většinou za zcela nereformovatelný. Řada mladých lidí také prosazovala viditelnější formy protestu, neváhala pořádat letákové akce, chodit na pouliční demonstrace a organizovat různé protestní happenings.

2. Kdo byl Pavel Wonka? Proč zemřel a jak?

Pavel Wonka byl disident a politický vězeň. Narodil se 23. ledna 1953 ve Vrchlabí v česko-německé rodině. Po maturitě na středním odborném učilišti se třikrát neúspěšně pokoušel o přijetí na Právnickou fakultu UK v Praze. Pracoval jako mechanik. Právem se zabý-

val jako samouk a pomáhal spoluobčanům v jejich sporech s úřady. Opakovaně byl za svou aktivní činnost proti komunistickému režimu vězněn. Nejdříve byl odsouzen za údajné rozkrádání socialistického majetku. V roce 1986 se společně se svým bratrem Jiřím Wonkou přihlásili jako nezávislí kandidáti k volbám do Federálního shromáždění ČSSR. Oba byli v dubnu 1986 zadrženi a vzati do vazby. V květnu 1987 byl Pavel Wonka odsouzen k 21 měsícům odnětí svobody nepodmíněně „za hanobení ČSSR, hanlivé výrazy o KSČ a urážky čelných představitelů ČSSR a SSSR“. Jeho bratr Jiří byl odsouzen k jednomu roku odnětí svobody nepodmíněně. Pavel Wonka byl nejdříve vězněn za velmi špatných podmínek v Minkovicích, kde byl systematicky šikanován a týrán. Držel zde hladovku a odmítal svůj rozsudek jako nezákonný. V září 1987 byl kvůli svému špatnému zdravotnímu stavu nejdříve převezen do vězeňské nemocnice v Praze-Pankráci, poté do věznice Plzeň-Bory a nakonec do psychiatrické léčebny v Bohnicích, kde byl vyšetřován se závěrem, že netrpí žádnou psychickou poruchou. Na konci února 1988 byl po absolvování celého trestu propuštěn.

Odmítal se podrobit tzv. ochrannému dohledu, který mu byl rozsudkem stanoven na tři roky. Požádal o vystěhování do Spolkové republiky Německo. 5. dubna 1988 byl Pavel Wonka opět zadržen a vzat do vazby. Dne 20. dubna 1988 byl pro maření výkonu úředního rozhodnutí odsouzen k pěti měsícům odnětí svobody nepodmíněně. Pavel Wonka se na místě odvolal ke Krajskému soudu v Hradci Králové a současně vznesl požadavek na opětovné prošetření podmínek ochranného dohledu. O šest dnů později zemřel ve vazební věznici v Hradci Králové. Na jeho smrti, jejíž okolnosti nebyly doposud zcela objasněny, nese podíl řada osob, zejména soudkyně Marcela Horváthová a vězeňský lékař Radim Pek. Nikdo z nich nebyl ani po roce 1989 potrestán. Pohřeb Pavla Wonky se uskutečnil 6. května 1988 ve Vrchlabí za účasti několika tisíc osob a stal se manifestací odporu proti autoritativnímu režimu.

3. Kdo je Petr Placák? Co dělá dnes?

Petr Placák je spisovatel, básník, historik, publicista a hudebník. Narodil se 8. ledna 1964 v Praze. Vyrůstal v rodině mluvčího Charty 77 Bedřicha Placáka. Do roku 1989 pracoval jako dělník. Věnoval se literární tvorbě, publikoval výhradně v samizdatu a v exilových časopisech. Mimo jiné také působil v undergroundové skupině The Plastic People of the Universe.

V roce 1988 založil společně s přáteli opoziční skupinu České děti. Vydával její samizdatový zpravodaj Koruna. Spoluorganizoval řadu pouličních demonstrací.

Po listopadu 1989 spoluzakládal Nezávislé tiskové středisko, později působil v různých periodikách (*Respekt*, *Necenzurované noviny*, *Český deník*, *Český týdeník* a *Lidové noviny*). V devadesátých letech vystudoval historii na Filozofické fakultě UK v Praze. V roce 2008 získal za knihu *Fízl*, kde popsal svou zkušenost s komunistickým režimem a tajnou policií, cenu Magnesia Litera. Na počátku devadesátých let byl členem vedení royalistického politického hnutí *Koruna česká*. Spoluorganizuje každoroční Tříkrálový pochod za monarchii, jehož součástí je také udělení Ceny Ferdinanda Dobrotivého. Dlouhodobě se věnuje otázkám vyrovnávání se s minulostí (krátce působil v Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR, je autorem petice *S komunisty se nemluví*).

Od roku 1995 je šéfredaktorem (původně) studentského listu *Babylon*. V současnosti také pracuje na Úřadu vlády ČR jako šéfredaktor informačního portálu www.euroskop.cz.

4. Kdy České děti vznikly a jaký byl jejich program?

České děti ohlásily svůj vznik 28. května 1988 zveřejněním manifestu, jehož autorem byl Petr Placák. Archaizujícím jazykem i obsahem se tento ustavující text výrazně odlišoval od dokumentů ostatních nezávislých iniciativ. Skupina v něm sama sebe nijak nedefinovala ani nevznesla žádný požadavek vůči státu a stranickému vedení. Cílem měla být příprava na příchod panovníka, který bude zárukou ochrany proti „vládnoucím kriminálním živlům bez nejmenšího pozastavení loupícím a ničícím poklady země“. Druhá část byla věnována několika předběžným návrhům na uspořádání království, které předpokládaly obnovení klášterů, vrácení majetku církvi, předání správy původně poddanských měst šlechtě, odvrát od těžkého průmyslu a přechod politických stran mezi charitativní či zábavní subjekty.

Pozoruhodný manifest skupiny, která neměla pevnou strukturu ani konkrétní politický program, historici většinou vysvětlovali snahou o mystifikaci a recesi, jejímž prostřednictvím se zakladatelé Českých dětí ironicky vymezovali vůči komunistickému režimu. Svou roli však sehrál také vážný zájem Petra Placáka o české dějiny, katolickou religiozitu

a royalistické tradice. Své motivy popsal v rozhovoru pro portál *Paměť národa*: „Byla to taková věc, kdy jsem si říkal, co by mohlo být těm komunistům nejzizřejší, nejvzdálenější, nejnepochopitelnější? Tak to české království bylo nasnadě. Přitom to byla věc, která byla tradiční, exotičtí byli ti komunisti, kteří se sem navezli po té bolševické revoluci. Potom v tom také bylo to, že jsme se chtěli odlišit od starší disidentské generace, jejíž ideová východiska jsme chápali, ale že by nám byla nějak moc blízka – to ne.“

Mezi prvními osmadvaceti signatáři manifestu převažovali představitelé kulturního undergroundu, například spisovatelé Jáchym Topol, Luděk Marx, Vít Kremlíčka, Andrej Stankovič či Ivan Martin Jirous. Na činnosti se pravidelně podílelo zejména několik desítek mladých lidí z okruhu undergroundového periodika *Revolver Revue*.

5. Jaká byla hlavní činnost Českých dětí?

Členové Českých dětí se od svého vzniku soustředili především na pořádání veřejných protirežimních vystoupení, která vnímali jako legitimní nátlakový prostředek. Dokládá to také skutečnost, že naprostá většina případů policejní a soudní represe proti této skupině souvisela s účastí jejích aktivistů na veřejných protirežimních vystoupeních či výrobě a distribuci letáků. K několikaměsíčnímu podmíněnému trestu a peněžní pokutě byl odsouzen například Petr Placák či Lucie Váchová.

V červnu 1988 České děti podnikly letákovou kampaň proti bourání starého Žižkova, která se stala přehrou k významné opoziční akci. U příležitosti dvacátého výročí srpnové okupace Československa armádami pěti států totiž České děti v létě 1988 zhotovily a distribuovaly okolo deseti tisíc kusů letáků, v nichž zároveň vyzvaly občany k demonstraci na Václavském náměstí a vládu odpovědnou za morální a ekonomickou devastaci země k odstoupení. Spolu s Nezávislým mírovým sdružením se od září 1988 snažily uskutečnit každou poslední sobotu v měsíci diskuzní setkání na Václavském náměstí. Jejich snaha však nebyla vzhledem k razantním policejním zákrokům příliš úspěšná.

České děti také spoluorganizovaly několik dalších protirežimních demonstrací na Václavském náměstí v Praze, které se konaly u příležitosti výročí různých historických událostí: založení republiky 28. října 1988, sebeupálení Jana Palacha v lednovém týdnu 1989, okupace armádami pěti vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1989 a založení republiky 28. října 1989. Petr Placák vystoupil

jako zástupce Českých dětí s projevem na jediné povolené předlistopadové demonstraci, jež se na Škroupově náměstí uskutečnila 10. prosince 1988 u příležitosti 40. výročí vyhlášení Všeobecné deklarace lidských práv OSN. Spolu s Mírovým klubem Johna Lennona vystoupily České děti veřejně s transparenty na podporu politických vězňů 1. května 1989 během oficiálního prvomájového průvodu na Václavském náměstí. Aktivisté skupiny se rovněž zúčastnili několika bohoslužeb v Chrámu sv. Víta u příležitosti svátku národních světců.

Mezi Českými dětmi se také výrazně prosadil zájem o ekologické otázky, který souvisel s rapidním poklesem kvality životního prostředí. Na konci května 1989 se u příležitosti pražské schůzky představitelů států sousedících s Československem uskutečnila první ekologická demonstrace. Na pěší zóně v centru Prahy požadovaly členky nezávislé iniciativy Pražské matky, mezi nimiž byla řada aktivistek Českých dětí (např. Anna Hradílková a Lucie Váchová), pravdivé informace o stavu životního prostředí. Zvláštní pozornost věnovaly České děti kampani za záchranu Stromovky, kde byla plánována výstavba tunelu pro silniční okruh. V jejím rámci bylo od června 1989 uspořádáno několik protestních veřejných shromáždění na různých místech v Praze. Přestože většina z nich skončila razantním policejním zásahem, přišlo na poslední shromáždění, které se konalo dne 5. listopadu 1989 před budovou městského zastupitelstva na Mariánském náměstí, několik set osob.

6. Bylo v osmdesátých letech nebezpečné zakládat nezávislé iniciativy?

Jak ukazují postihy představitelů nezávislých iniciativ, nejednalo se rozhodně o bezpečný podnik. Pro většinu z nich ale nešlo o novou situaci, neboť byli Státní bezpečností sledováni často řadu let. Největší riziko souviselo se samizdatovými aktivitami, letákovými kampaněmi, organizováním demonstrací, kontakty s exilem a disidenty z ostatních států sovětského bloku. Ještě v roce 1989 se v Československu odehrálo několik politických procesů, při nichž padaly nepodmíněné tresty odnětí svobody.

7. Existují České děti i dnes?

Činnost Českých dětí skončila po roce 1989. Řada jejich členů se nadále věnovala především publicistické práci, například v *Informačním servisu*, ze kterého později vznikl týdeník *Respekt*. Ostatní se po pádu komunistic-

kého režimu věnovali různým občanským povoláním, které často před listopadem 1989 nemohli vykonávat.

8. Proč stanuli bývalí příslušníci StB, kteří unesli v roce 1989 Petra Placáka, před soudem až řadu let po spáchání tohoto činu? V jakém stadiu je soudní proces nyní?

Petr Placák se o potrestání čtveřice příslušníků Státní bezpečnosti snažil dlouhodobě. Na jeho únosu a zbití se podíleli Antonín Prchal, Ladislav Irovský a René Špringer. Další příslušník tajné policie Petr Vrbický tehdy řídil služební automobil. Petr Placák na ně podal celkem tři trestní oznámení. První bezprostředně po svém únosu a druhé po listopadové revoluci. Obě vyzněla do ztracena, teprve třetí z roku 2007 přineslo úspěch. Obvodní soud pro Prahu 7 nakonec potrestal pouze trojici z obviněných, neboť René Špringer mezitím zemřel. Dne 15. května 2012 odsoudil Obvodní soud pro Prahu 7 bývalé příslušníky StB Antonína Prchala a Ladislava Irovského k nepodmíněným trestům odnětí svobody (18 a 12 měsíců) a Petra Vrbického k trestu odnětí svobody na dva roky s podmíněným odkladem na tři roky. Rozsudek je doposud nepravomocný, odsouzení vinu před soudem odmítli a prohlásili, že se odvolají.

Odpoředi vypracoval:

Petr Blažek, historik

Odkazy:

Archiv bezpečnostních složek

www.abscr.cz

Paměť národa

www.pametnaroda.cz

Příběhy bezpráví (projekt vzdělávacího programu Jeden svět na školách společnosti Člověk v tísni)

www.pribehybezpravi.cz

Totalita.cz – vznik a vývoj totalitního režimu v Československu

www.totalita.cz

Ústav pro studium totalitních režimů

www.ustrcr.cz

Ústav paměti národa

www.upn.gov.sk

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

www.vons.cz

Doporučená literatura:

BLAŽEK, P.: České děti, In: Pánek, Jaroslav – Tůma, Oldřich (eds.): *Manuál encyklopedie českých dějin. Historický ústav AV ČR, Praha 2003, s. 437–439.*

BLAŽEK, P. – LAUBE, R. – POSPÍŠIL, F.: *Lenonova zeď v Praze. Neformální shromáždění mládeže na Kampě 1980–1989. ÚSD AV ČR, Praha 2003.*

BLAŽEK, P. (eds.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989. Dokořán – ÚČD FF UK, Praha 2005.*

KENNEY, P.: *Karneval revoluce. Střední Evropa 1989. BB/art, Praha 2005.*

Kolektiv autorů: *Mýty o socialistických časech. Člověk v tísní, o. p. s., Praha 2010.*

Kolektiv autorů: *Naše normalizace. Člověk v tísní, o. p. s., Praha 2010*

OTÁHAL, M.: *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989. ÚSD AV ČR, Praha 2011.*

Placák, Petr: *Fízl. Torst, Praha 2007.*

SVOBODOVÁ, J.: *Nezávislá iniciativa České děti (1988–1989). Dokumenty. ÚSD AV ČR, Praha 1995.*

TŮMA, O.: *Zítřka zase tady! Protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén. ÚSD AV ČR – Maxdorf, Praha 1994.*

VANĚK, M.: *Nedalo se tady dýchat. Ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989. ÚSD AV ČR – Maxdorf, Praha 1996.*

VANĚK, M. a kol.: *Ostrůvky svobody. Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu. ÚSD AV ČR – Votobia, Praha.*

VANĚK, M. – URBÁŠEK, P. (eds.): *Vítězové? Poražení? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Životopisná interview. 2. sv. Prostor, Praha 2005.*

Poslední aktualizace: 09/2012